Г. П. Мокрицький
(Житомир)

Вулиця Ольжича в Житомирі

До історії найменування вулиці та про те, як відстоювалося це рішення міськвиконкому

13 січня 1997 року група ветеранів Великої Вітчизняної війни звернулась до міськвиконкому з вимогою відмінити рішення про перейменування колишньої вулиці Пархоменка на вулицю імені Ольжича, мотивуючи це тим, що, начебто, Олег Ольжич досі не реабілітований прокуратурою... Насправді ж, він, як повідомили авторові цих рядків з відповідних компетентних органів, ніколи не обвинувачувався за посібництво ворогам, а навпаки, став мучеником і жертвою фашистського концтабору. Отож, шукати в списках реабілітованих ім'я того, хто й не звинувачувався, просто смішно. А посилатися на такий список – вже підступно... Враховуючи безпідставність вимог авторів листа, комісія з топоніміки Житомирського міськвиконкому не знайшла можливим готувати для виконкому альтернативний варіант рішення про надання імені Ольжича іншій вулиці. Більше того, за поданням комісії з топоніміки та з ініціативи Житомирського науково-краєзнавчого Товариства дослідників Волині міськвиконкомом вирішено питання про встановлення анотаційної дошки Олегу Ольжичу на вулиці його імені. Ще в 1995 році рішенням міськвиконкому разом з вулицею отримала назву й зупинка тролейбусів "Вулиця Ольжича". Отож справедливість взяла гору. Але нащадки мусять знати, якими хибними, наклепницькими прийомами користуються ті, кому дуже муляють імена справжніх українських патріотів, хто дуже шкодує за тим недалеким минулим, коли життя радянського громадянина, починаючи вже з 12-річного віку нічого не коштувало, крім енкаведелівської баланди і безіменного горбочка десь у далекій Комі ...

Отож заради справедливості і світлої пам'яті Олега Ольжича народимо тут скорочений варіант відповіді про те, чому і як було названо іменем Ольжича вулицю в Житомирі, на якій він народився, і чому ця ділянка цілком вмотивованою. Відповідь дає чітку картину увічнення достойних імен на карті Житомира з позицій відродження духовності в контексті загальноміської програми упорядкування топонімічного ландшафту Житомира, яка була схвалена фахівцями Інституту Історії України НАН України. Цю відповідь підготували і підписали заступники голови комісії з топоніміки Житомирського міськвиконкому, головний архітектор Житомира Олександр Зеленський та автор цієї публікації. Отож, читаймо документ:

"З приводу скарги, що надійшла від групи жителів вулиці Олега Ольжича (за підписами пп. Капустіна С. З., Михайлика В. А. та ін.) до виконкому 30.01.1997 під № 25-г-255, повідомляємо таке.

Зі скаргою ознайомлено всіх членів комісії з топоніміки. На підставі вивчених документів вироблено відповідь стосовно всіх претензій авторів скарги. А саме:

1. Автори називають присвоєння вулиці імені й видатного жителя "антидемократической сделкой". А в кінці листа – взагалі виносять цій дії міськвиконкому суворий (в дусі діяльності сумнозвісних "трійок") вирок: мовляв, це перейменування "незаконно, так-как осуществлено тайно от избирателей и вопреки их желанию" (цитуються фрагменти вищенаведеного листа).

Процитовані звинувачення не мають ніяких підстав і являють собою аморальний наклеп і зловмисне перекручення фактів. А факти є такими:

1.1. Комісія з топоніміки Житомирського міськвиконкому не займається "сделками", а розробила на підставі багаторічного вивчення архівних матеріалів, спеціальної літератури з топоніміки (67 монографій, довідників та інших книг), уважного і неупередженого аналізу назвотворчої діяльності місцевих органів влади за попередній період (як недоліків і прорахунків, так і певних здобутків) концепцію вдосконалення топонімічного ландшафту в м. Житомирі і створила для цього науково-обґрунтовану базу даних, що облишена будь-яких політичних чи емоційних факторів (на відміну від тих, що стали мотивом для цитованого листа). Ця багаторічна науково-краєзнавча робота в Житомирі відмічена як позитивна і така, що заслуговує на розповсюдження, Інститутом історії Академії наук України (див. книжку академіка П. Т. Тронька "Краєзнавство у відродженні духовності і культури").

1.2. Розроблена дана концепція багатьма спеціалістами Житомира – членами комісії з топоніміки і після серйозного доопрацювання (всі документи і пропозиції є в архіві комісії) підписана ними. А саме: кандидатом географічних наук М. Ю. Кострицею, архітектором В. В. Головатенком, О. В. Зеленським, М. Я. Ксеневичем, архівістами 1-ї категорії П. М. Королем та Р. Ю. Кондратюком, викладачем педінституту В. В. Титовим, працівником краєзнавчого музею В. І. Липинським, головою Житомирської організації Спілки письменників України О. Є. Опанасюком, письменниками В. М. Врублевським та А. Ф. Шевчуком, секретарем Спілки журналістів України, заслуженим журналістом України В. С. Кириченським, завідуючим відділом культури міськвиконкому (на той момент) Є. Д. Пономаренком та заступником голови комісії, заслуженим журналістом України, членом Правління Всеукраїнської Спілки краєзнавців Г. П. Мокрицьким.

Тільки після цього комісія винесла Проект концепції про оптимізацію топонімічного ландшафту Житомира на обговорення громадськості міста. Вперше в історії міста і діяльності міської влади

пропозиції щодо повернення історичних назв основним вулицям міста, деяким перейменуванням та найменуванню нових вулиць і провулків були опубліковані до їх розгляду на виконкомі. Для цього на кошти газети "Житомирський вісник" (орган Спілки журналістів) було видрукувано на 12-ти сторінках спеціальний додаток до цієї газети під назвою "Наш Житомир" (№ 3 за квітень 1992 року). Його тираж склав 20 тисяч примірників. На стор. 10-й "Нашого Житомира" надруковано звернення до всіх читачів надсилати свої пропозиції комісії з топоніміки. Після опрацювання числених листів і усних пропозицій проект Концепції було остаточно дороблено і почалося його поетапне впровадження в життя з таким розрахунком, щоб до заміни паспортів громадян України завершити цю роботу. Тим самим здійснення проекту в руслі державної акції робило його практично безплатним стосовно місцевого бюджету (останнє спростовує закид про начеб-то великі витрати на перейменування). Газета "Наш Житомир" № 3 додається .

В опублікованій Концепції йдеться, зокрема, й про увічнення в Житомирі у назві топонімічного об'єкту імені Олега Ольжича (див. "Пропозиції комісії з топоніміки міськвиконкому до проекту Рішення міськвиконкому "Про повернення історичних назв і доцільне перейменування деяких топонімічних об'єктів міста згідно з рішенням сесії міської Ради від 11 жовтня 1991 року. – п.4.51 на стор. 8 "Нашого Житомира").

Таким чином, все населення Житомира могло вільно на момент опублікування Концепції в "Нашому Житомирі" (а саме – з квітня 1992 року! – вже п'ять років минуло), ознайомитися з планами щодо пропонованих змін в назвах окремих вулиць.

Виходячи з вище зазначеного, звинувачувати міськвиконком, а за ним й комісію з топоніміки, яка готує на засідання міськвиконкому пропозиції для затвердження, в тому, що присвоєння топонімічному об'єкту імені Олега Ольжича "осуществлено тайно от избирателей и вопреки их желанию" є нікчемною спробою наклеїти ярлики і скомпроментувати справу, яка декому просто не подобається. І якщо вже звинувачувати когось у тому, що вулиці перейменовували "тайно", то це стосується часів тоталітарного режиму, коли досить було дзвінка секретаря міському компартії, щоб завтра вулиця отримала іншу назву. Так, зокрема, в 1977 році за телефонним розпорядженням секретаря міському компартії було внесено зміни у проект рішення міськвиконкому про найменування вул. Труда (див. док. в Житомирському облдержархіві: Фонд Р-280. Опис 5. Спр. 1217. Арк. 268). В 1952 році за телефонним дзвінком (взагалі без рішення міськвиконкому) вулицю Андре Марті було перейменовано на Сталінградську вулицю. І таких прикладів в архівних документах знаходимо чимало.

Натомість, створена спеціально для підготовки науково і історично обгрунтованих рішень комісія з топоніміки міськвиконкому ось вже 12 років здійснює свою діяльність відкрито, радячись як із спеціалістами, так і з старожилами міста. Матеріали комісії, рішення міськвиконкому оперативно друкувалися у спеціальних довідниках масовими тиражами, що раніше ніколи не практикувалося (див. док. 3). Випущено нову карту Житомира на госопрозрахунковій основі без залучення жодної копійки з бюджету, як це було раніше.

Отож, звинувачення авторів листа на адресу міськвиконкому є абсолютно безпідставними, якщо не сказати наклепницькими і такими, що перевертають факти з ніг на голову. Навіть одна ця ситуація ставить під сумнів доцільність розгляду скарги, оскільки її автори є, м'яко кажучи, абсолютно не об'єктивними, тенденційно налагодженими.

І все ж слід і тут поставити факти на своє місце.

Автори скарги не скільки не засмучуючись заявляють (посилаючись на "соотвествующие инстанции" – які інстанції?, які архіви?, які документи?), що "Многие сотни житомирян были замучены в фашистских застенках при содействии походных групп О. Кандыбы-Ольжича)". Де ці сотні житомирян? Де підтвердження цих замусолених пропагандистських стереотипів минулого, таких вигідних тоталітарному режимові? Сучасна насправді об'єктивна, а не скерована антиукраїнською шовіністичною пропагандою, наукова література дає іншу дефініцію Ольжичеві, якого називає однією "з найсвітліших постатей". Й сам Ольжич, цитований у наукових виданнях, не вбивця, а людина, яка вважала "збройну боротьбу шкідливою, бо неминуче приведе до втрат" (див. док. №№ 4, 5).

Реакція на патріотичну діяльність Ольжича, як ідеолога національного визволення України, в московському центрі була стандартною: зробити з нього та всіх діячів ОУН-УПА жупел ворога "трудящих". Недарма О. П. Довженко у своєму щоденнику записав слова одного з слухачів московських Вищих партійних курсів: "Одного націоналіста я повісив униз головою й палив на повільному вогні, вирізав з нього шматки м'яса... а він, гадюка, так і вмер вигукуючи "Слава Україні!". От гадюка. Скільки я їх перемучив...".(див. док. № 6).

Недарма в українському місті Житомирі геніальному митцеві і справжньому патріотові України Довженкові тоталітарний режим не встановив пам'ятника, хоч Довженко тут жив і працював, а от Пархоменкові, що є "Героєм Громадянської війни" – встановив. Бо цей "герой" був захисном України в рамках "єдіно-недєлімой", а Довженко, он які рядки у щоденнику занотував... Але хіба може бути будь-хто "героєм" у громадянській війні, війні між батьком і сином? Всі – жертви, всі – грішні. Втім, у літературі ОУН-УПА не знаходимо жодного разу слова "герой" стосовно "Ольжича", а от Пархоменко

"Герой громадянської війни". Хоча автори листа пишуть про Ольжича, що він "герой" у лапках. Самі назвали його героєм, і самі потім іронічно познущалися. Та придумано не тільки дефініцію до постаті велетня українського духу і української ідеї. Придумано багато іншого.

Поміж тим, саме Ольжич ніколи не був ніяким "агентом" придуманим дешевою пропагандою (тоді мільйони наших дідів і батьків сталінщина оголосила "шпіонами" – це безумство без меж, на яке тільки здатний тоталітаризм). Насправді ж мужній син українського народу Ольжич загинув від рук гестапо у застінках фашистського концтабору (скоріше першими "агентами" "абверу" були Сталін і Молотов, які потайки поділили між обома тоталітарними режимами країни Європи).

Нарешті, спростовує безпідставні обвинувачення у тяжких гріхах, ніби-то скоєних Ольжичем стосовно власного народу, той безперечний факт, що 1994 рік – рік мученицької смерті видатного сина України, вченого, борця за її волю, – був офіційно оголошений Урядом України "Роком Ольжича", і що патроном цієї всеукраїнської акції був Президент України,а головою Урядового оргкомітету – віце-прем'єр-міністр України. Про це ж свідчать наукові публікації про Ольжича в нових академічних довідкових виданнях.

Саме на підставі цих урядових документів представник Президента по Житомирській області А. С. Малиновський видав відповідне розпорядження про "вшанування пам'яті Олега Ольжича" в Житомирській області (див. Розпорядження від 3 квітня 1994 року № 197). Йшлося саме про "вшанування", а не просто проведення якихось рядових заходів. А вшановано пам'ять Олега Ольжича було в Житомирі так: відкрито пам'ятну дошку на одній з будівель комплексу Успенської церкви де охрестили Олега Кандибу, та вулицю, на якій народився поет, вченій та політичний діяч, названо його іменем. Рішення міськвиконкому про від 11.05.1995 р. № 263 було оприлюднено у всіх засобах масової інформації Житомиру. Йому було присвячено спеціальну телепередачу у прямому ефірі. Цим рішенням було завершено оптимізацію топонімічного простору Житомира. В пункті 12. додатку № 3 цього рішення йдеться про вулицю Ольжича. Але місцеві газети ще з 1991 року розповідали про Олега Ольжича (наприклад, газети "Ехо" № 25 за 1991 рік, "Вільне слово" за 06.07.1991, 13.06.1992 та ін). В газеті "Житомирський вісник" за 17 липня 1992 року було надруковано статтю членів комісії з топоніміки, археографів Житомирського обласного державного архіву П. Короля та Р. Кондратюка, побудовану на віднайдених архівних документах, з якій сповіщається адреса будинку, де народився Ольжич (ріг сучасних вулиць Ольжича та Старовільської). В цій же статті вперше порушується питання про пошанування пам'яті Ольжича на вулиці, де він народився (отож, ще раз підтверджується абсурдність звинувачень комісії і міськвиконкому у якійсь "таємничості"). Потім ці факти були оприлюднені в довідковому матеріалі: довідникові "Житомир: Як знайти вулицю?" та топографічному альбомі "Житомир" у 20 аркушах, випущених комісією у відавництві "Журфонд".

Таким чином, жодне із звинувачень, викладених у скарзі, не тільки не має підстав, а й є яскравим прикладом видати бажане за дійсне, скомпроментувати цілком обгрунтовані і зважені рішення місцевої влади, що базуються не на емоціях і бажаннях, а відповідних документах, розробках і є частиною загальнодержавної програми національного відродження України. До речі, емоційне "начало" в скарзі чітко прослідковується у фінальній фразі листа " прилечь к ответственности лиц, причастных к данному решению" (знову пахне "трійкою"...).

Взагалі у листі немає жодного посилання на будь-які документи чи бодай публікації, але вдоволь огульних звинувачень і натяків. Це вже ми проходили.

Що стосується апеляції авторів листа до "желаний избирателей", то останнє є давно відомим маніпулюванням начеб-то "народною думкою" та "волею". Впродовж 70 з лишком років ніхто й гадки не мав питати отих виборців, як називати вулиці. Причому, називали іменами партійно-державних можновладців, а не славних синів даного населеного пункту чи вулиці, створюючи собі і режимові своєрідний "топонімічний іконостас". Тепер,

– коли надаються тільки історично обгрунтовані назви або здійснюються обмежені перейменування чи повернення традиційних старих назв, коли про це вже п'ять років тому було оприлюднено попередню інформацію, а потім кожний крок і вже прийняте рішення теж широко оприлюднювалися;

– коли вперше за історію Житомира основні зміни у топоніміці міста і доручення про розробку науково-обгрунтованої Концепції були прийняті на Сесії міської ради переважною більшістю депутатів (а не членів міськвиконкому, як було завжди за радянської влади), обраних самє виборцями;

заявляти про "осуществление" цих дій "тайно от избирателей и вопреки их желанию" є блюзнірством.

Звичайно, депутати, а тим більше виборці, не можуть вдаватися до тих професійних деталей назвотворчої діяльності, які потребують спеціальних знань та інформації (про принципи номінаційної діяльності, стилістику, топографічний аспект, комплексний підхід у поєднанні топонімічного і топографічного ландшафтів та ув'язку їх з перспективною розвитку і реконструкції міста тощо, а також чисто історико-краєзнавчою базою даних, яка налічує сьогодні у Г. П. Мокрицького 23 тисячі карточок з історії Житомира, топографії, адрес видатних людей, у Р. Ю. Кондратюка – 10 тисяч карточок, у М. Ю. Костриці – 15 тисяч карточок тощо. Створюється й комп'ютерна база даних.

9*

І останнє. Пропозиції про перегляд рішення стосовно найменування колишньої вулиці Пархоменка вулицею Ольжича і натомість найменування вулиці Старовільської вулицею Ольжича (причому тільки одного кварталу з двох!) є антиісторичною. Адже Старовільська вулиця є однією найдавніших міських вулиць, що утворилася із старовинного торговельного шляху, який від з містечка Вільська (тепер село Черняхівського району) до Житомирського замку і є цінною топографічною пам'яткою, про що є відповідний висновок наукового працівника Інституту теорії і історії архітектури України (в Києві), кандидата архітектури Є. В. Тимановича.

З цього погляду відхилено навіть досить привабливу пропозицію київського архітектора І. Т. Лопати про будівництво групи 14-поверхових будинків в південній частині майдану Короленка, що мали перекрити Старовільську вулицю. Вирішено зберегти цю вулицю, як важливу історико-топографічну пам'ятку. Таким чином, перейменування цієї вулиці привело б до втрати цінної інформації закладеної у назві два століття тому.

В той же час, інформація про Пархоменка у назві вулиці є зайвою, оскільки зберігається пам'ятник. Цього цілком досить для постаті, яка ніяк не пов'язана з цією вулицею, не є уродженцем Житомира або учасником боїв за його визволення від ворогів (в громадянській війні лише хвороблива фантазія або збочена ідеологія може придумати ворогів і героїв).

Тим не менше про долю пам'ятника не йдеться. Він, звичайно, як належить у цивілізованій не тоталітарній державі зберігається. Пам'ятники не винні. Втім, саме на прохання ветеранів Великої Вітчизняної Війни ще в 1990 році вулицю Карла Лібкнехта на відрізку від майдану Перемоги до майдану Незалежності було названо вулицею Перемоги. Тоді ж враховано, що стара її назва "Вільська вулиця" не повертатиметься, оскільки є більш цінна назва і топографічна пам"ятка: "Вулиця Старовільська". Ця ідея й була розвинута у згаданій Концепції, якою передбачалось повернути цій вулиці її первісну назву, замінивши "карально-репресивну". Тепер автори скарги знову намагаються вносити якісь зміни, які просто ламають послідовну і системну програму збереження історичного інформаційного простору міста на догоду звичайним бажанням чи не бажанням, симпатіям чи антипатіям.

Комісія з топоніміки має тепер весь оновлений довідково-картографічний матеріал різних масштабів. Крім того, за кошти видавництва "Журфонд" Житомирської обласної організації Спілки журналістів України готується до друку ілюстрований енциклопедичний довідник "Всі вулиці Житомира", а також почалося друкування брошур про історію вулиць у серії "На карті Житомира...". Отож, робиться все можливе для комплексного і безболісного втілення в життя Концепції та відповідних рішень міськвиконкому, що спрямовані на покращення топонімічного ландшафту, створення комп'ютеризованої бази даних в місті, повернення історичної правди і відродження свідомості і патріотизму у житомирян. Одним з таких відроджених імен є ім'я великого сина України, видатного житомирянина Олега Ольжича.

12 березня 1997 року"